

RAPORTURILE LUI ȘTEFAN CEL MARE CU MAREA BOIERIME ÎN PRIMII ANI DE DOMNIE

Cerc. **Valentina EȘANU**

Institutul de Istorie, Stat și Drept, AȘM

In the article *RELATIONS BETWEEN STEPHEN THE GREAT AND BOYARS IN THE EARLY YEARS OF HIS REIGN* author attempted to show that in the first years of his reign Stephen the Great had to overcome the rivalries that dominated Moldovan society after 25 years of internal wars. Through the compromises and concessions he managed to attract many of the nobles who had refugee in Poland along the former ruler. Thus, through making changes in the royal council by gradual replacement of older boyars with the young ones, he managed to obtain a majority, which was favorable for stabilizing the country and strengthening the throne.

Interesul enorm față de domnia glorioasă a lui Ștefan cel Mare i-a determinat pe mulți istorici să-și plece fruntea asupra hrisoavelor și letopisetelor din epoca sa¹, încercând pe această cale să pătrundă în miezul adevărilor². Dintre aceștia unii au observat, pe bună dreptate, că, în prima perioadă a domniei sale (1457-1462), Ștefan a avut de rezolvat o problemă deosebit de complicată de ordin intern, fiind vorba de raporturile sale cu marea boierime.

După câte se pare, chiar Ștefan sau sfetnicii săi apropiați își doreau, încă de pe atunci când pregă-

teau acțiunea de luare a scaunului voievodal, în caz de izbândă, un dialog sincer între toate grupările boierești aflate în nesfârșite contradicții, să pună capăt rivalităților îndelungate și să se reunească în jurul noului domn de pe pozițiile egalității în drepturi într-un mod cât mai echitabil. Atragerea acestor forțe de partea sa era destul de dificilă, căci din cauza numeroaselor războaie, după moartea lui Alexandru cel Bun, boierimea moldoveană era dispersată și suspicioasă, rău pornită una împotriva alteia, în funcție de pretendentul la tron pe care îl susțineau de-a lungul anilor.

Cu toate acestea, Ștefan a știut prin compromisiuni și promisiuni, fie datorită talentului său, fie datorită sfaturilor pe care le-a avut din partea boierilor refugiați împreună cu el (Vlaicul, Oțel și Ciopei), să atragă de partea sa în acțiunea din primăvara anului 1457 anumite grupări boierești din anturajul lui Petru Aron sau aflate în opoziție față de acesta³. Or, boierimea moldoveană în cei 25 de ani de războaie fratricide (1432-1457) acumulase o mare experiență de „acomodare” la aceste condiții de-a dreptul complicate și căuta să tragă foloase de pe urma confruntărilor dintre aspiranții la domnie. De aceea, atunci când tânărul Ștefan urca în scaunul domnesc, se pare că el încă nu înțelegea că o parte din boierime a încetat să-l sprijine pe Aron vodă și l-a acceptat pe el pentru că îl dorea a fi mai mult plecat cu urechea la îndemnul și sfaturile ei. Aceasta însemna că rolul hotărâtor în diriguirea țării, în stabilirea unor relații cu puterile vecine trebuia să-l aibă marea boierime, iar domnul să fie o marionetă ascultătoare în mâinile ei. De fapt, în primii ani de domnie voievodul nu avea altă soluție decât să coopereze cu aceasta și să-i facă cedări. La rândul ei, boierimea era conștientă de forța sa și îl ținea mereu în șah pe tânărul voievod, dându-i de înțeles de cine depinde menținerea lui în scaunul domnesc. Altfel spus, voievodul trebuia să înțeleagă că anume marea boierime era aceea care a guvernat și va guverna țara, va ridica sau va scoate din scaun un domn. În primii ani de domnie, Ștefan a conștientizat treptat acest fapt, îndeplinind multe din „rugămintele” boierilor.

Drept urmare, în primul Sfat domnesc constituit de tânărul Ștefan, care figurează în documentele interne (8 și 13 septembrie 1457; 13 februarie 1458⁴), alături de boierii care l-au ajutat să dobândească tronul (Vlaicul, Oțel, Ciopei, Iliș Modruz,

¹ Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I-II, București, 1913; Costăchescu M. *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare. Urice, ispisoaice, surete, regeste, traduceri*, Iași, 1933; *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*. Publicate de Ion Bogdan, ed. revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959. *Documenta Romaniae Historica A. Moldova*. Vol. II (1449-1486). Vol. întocmit de L. Șimanschi, G. Ignat, D. Agache, București, 1976; Vol. III (1487-1504). Vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, N. Ciocan, București, 1980.

² Ursu I. *Ștefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925; Boldur Alexandru. *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei. Studii de istorie socială și politică*, Madrid, 1970; Duzinchevici Gh. *Ștefan cel Mare și epoca sa*, București, 1973; Iorga Nicolae. *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău-Iași, 1990; Grigoraș Nicolae. *Moldova lui Ștefan cel Mare (1457-1507)*, Chișinău, 1992; Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, 629 + 31 p. il.

³ Vezi mai detaliat: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *De la arme la compromis în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului sfat domnesc (1457)*, în *Tyragetia*, vol. XV, Chișinău, 2006, p. 119-138.

⁴ *DRH A*, vol. II, doc. 65, 66 și 67.

Petru Ponici, Isaia, Stanimir, Zbiera și Tador), apar și o samă de boieri din anturajul fostului domn Petru Aron (Cozma al lui Șandru, Manoil, Oană Julici, Petru pârcălab, Micu Crai, Costea Orăș, Goian, Hodco al lui Crețu și Stețco al lui Damăncuș), care aveau o bună experiență politică și autoritate în rândurile clasei sus-puse a societății moldovenești. Cei mai importanți boieri erau de regulă incluși în sfatul domnesc. Ordinea în care erau înșiruiți în sfat arată poziția, însemnătatea acordată de voievod unui sau altui boier. Examinare+ a atentă a documentelor din perioada respectivă dovedește că atragerea lor s-a făcut în urma unor negocieri, Ștefan obligându-se să-i plaseze pe un loc mult mai favorabil în sfat în comparație cu pozițiile pe care le deținuseră pe timpul lui Petru Aron. Astfel, Cozma al lui Șandru, fost al 10-lea în sfatul domnesc al lui Petru Aron, fusese trecut pe prima poziție în sfatul domnesc al lui Ștefan cel Mare; Manoil, fost al 3-lea / ridicat pe locul al 2-lea; Oană Julici, fost al 6-lea / ridicat pe locul al 3-lea; Petru pârcălab, fost al 8-lea / ridicat pe poziția a 4-a; Micu Crai, fost al 21-lea / ridicat pe locul al 13-lea; Costea Orăș, fost al 16-lea / ridicat pe poziția a 6-a; Goian, fost al 15-lea / ridicat pe locul al 7-lea; Hodco al lui Crețu, fost al 12-lea / rămas pe aceeași poziție; Stețco al lui Damăncuș, fost al 13-lea / trecut al 14-lea⁵.

O altă problemă pe care urma s-o rezolve Ștefan cel Mare în raport cu marea boierime ținea de aducerea în țară a demnitarilor moldoveni în frunte cu marele logofăt Mihul, refugiați cu fostul domn în Polonia. Adresările lui Ștefan către boierii fugari urmăreau scopul nu numai de a lichida un nucleu în jurul căruia putea să se coaguleze o nouă forță politică dușmănoasă lui, dar și să slăbească esențial forțele pe care se sprijinea Petru Aron. În vederea rechemării boierilor fugari, în scrisoarea din 13 septembrie [1457] către Mihul logofătul, Ștefan arăta că acesta „să vie la noi slobod și în bunăvoie și fără nicio piedică, cu toți frații săi și cu toate slugile sale, și cu toți cei care ar veni împreună cu dânsul, și cu toată averea pe care ar avea-o la sine, fiindcă te-am iertat și am alungat toată mânia și dușmănia din toată inima noastră”⁶. Asemenea demersuri au continuat și în anii următori, atât către Mihul, cât și către alți boieri pribegi (dintre care s-au păstrat doar cele către fostul mare logofăt), care în scurtă vreme au avut efectul scontat.

⁵ Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *De la arme la compromis în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului sfat domnesc (1457)*, în *Tyragetia*, vol. XV, Chișinău, 2006, p. 119-138.

⁶ *DRH A*, vol. II, doc. 66, p. 97-98.

Dacă urmărim atent schimbările din sfatul domnesc cu începere de la Bogdan al II-lea (1449-1451, tatăl lui Ștefan cel Mare) și până în primii ani de domnie a lui Ștefan, observăm că pe măsură ce se stingeau din viață boierii fideli tatălui său și sie – Ciopei pârcălab de Neamț (menționat ultima dată la 8 septembrie 1457⁷, probabil decedând în scurtă vreme⁸), Mihail⁹ Oțel (Oloveanca) (după 12 aprilie 1458 se retrage¹⁰, † după 15 aprilie 1463¹¹), Iliș Modruz († după 12 ianuarie 1460¹²) și Petru Ponici († după 28 august 1466¹³), ambii pârcălabi de Suceava – locurile acestora în sfat Ștefan le oferă boierilor din tabăra lui Petru Aron, care s-au întors din refugiu. Dintre aceștia revin în sfat în 1458 – pan Sin, Lazea Pitic și Hodco Știbor¹⁴; în 1459-1460 – Duma lui Brae¹⁵, Stanciul, Coste al lui Dan și Ion Bucium¹⁶; cărora li se mai alăturară în 1462 – Negrilă¹⁷; în 1464 – Iațco Hudici¹⁸ și în 1466 – Radu Gangur¹⁹.

Bunăvoința cu care au fost tratați de către Ștefan cel Mare foștii boieri reveniți în țară s-a reflectat deosebit de relevant în tratatul de la Overchelăuți cu polonii (4 aprilie 1459)²⁰, în care voievodul recunoștea toate drepturile boierilor pribegi, dacă aceștia reveneau în țară, dând pe această cale libertate boierilor de a se refugia sau repatria când găseau de cuviință, fără a fi învinuiți de „hiclenie” (trădare) și de a-și păstra nestingherit averile.

Este deosebit de grăitor în această privință și faptul că, începând cu 1459, boierii din sfatul dom-

⁷ *DRH A*, vol. II, doc. 65.

⁸ Documentul din 14 aprilie 1475 (*DRH A*, vol. II, doc. 199) când Ștefan cel Mare îi întărește niște moșii lui „pan Mihul, sulgerul nostru și frații lui Ciopei și Sima”, care l-au slujit drept și credincios. N. Stoicescu se îndoieste că ar fi același Ciopei de la începutul domniei lui Ștefan (Stoicescu N. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 264).

⁹ Într-un document posterior din 1500 e numit „Mihail Oțel, gramaticul” (*DRH A*, vol. III, doc. 250).

¹⁰ *DRH A*, vol. II, doc. 70.

¹¹ În acest an „boierul nostru credincios, pan Oțel și cu fiica sa Cârștina” dau din uricul lor satul Motișești și o poiană „nepotului lor de frate, pan Herman” (*DRH A*, vol. II, doc. 115).

¹² *DRH A*, vol. II, doc. 89.

¹³ *DRH A*, vol. II, doc. 140.

¹⁴ *DRN A*, vol. II, doc. 70, p.103-105.

¹⁵ Primul în ultima componentă cunoscută a sfatului domnesc a lui Petru Aron din 30 iunie 1456 (*DRH A*, vol. II, doc. 62, p. 91-93).

¹⁶ *DRH A*, vol. II, doc. 90, p. 128-130; doc. 92, p. 131-133.

¹⁷ *DRH A*, vol. II, doc. 103, p. 146-147.

¹⁸ *DRH A*, vol. II, doc. 124, p. 178-180.

¹⁹ *DRH A*, vol. II, doc. 131, p. 202-204.

²⁰ *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale, 1387-1858*. Ed. de Ion Ieremia, Chișinău, 1992, p. 87-89.

nesc au decis ca tratatele internaționale, o seamă de cărți domnești de vânzare-cumpărare, de transmitere prin moștenire a moșiilor și a altor bunuri, de reconfirmare a proprietăților, de acordare a unor privilegii fie mănăstirilor, fie unor categorii sociale, trebuiau confirmate nu numai prin aplicarea sau atârnarea peceteii mici sau mari a voievodului, adică a țării, dar și prin aplicarea sau atârnarea pecetilor personale a 5, 7 sau 9 mari boieri din sfat²¹.

Prin urmare, în primii ani de domnie, pe lângă faptul că Ștefan era încă destul de tânăr și neexperimentat în intrigile politicești, el se afla, se poate spune, permanent între două focuri. Pe de o parte, exista pericolul din partea fostului domn Petru Aron, care putea cu sprijin străin să-l atace prin surprindere, iar pe de altă parte, destinul său de domn depindea de bunul plac al marii boierimi, care de asemenea putea să-l înlăture în caz dacă nu-i convenea.

Și cum Ștefan avu dintru început norocul ca marile puteri vecine să-și caute de treburile lor, fie ocupate în războaie, fie de problemele interne, puțin câte puțin, situația în țară reveni treptat pe un fâgaș pașnic, ceea ce a dat posibilitate să crească activitățile economice, să se învievoreze meșteșugurile și negoțul. În scurtă vreme s-au adresat către voievod negustorii din Brașov (toamna lui 1457 și la 13 martie 1458)²² și din Liov (3 iulie 1460)²³, pe atunci mari centre meșteșugărești și comerciale din Transilvania și Țara Leșească, pentru a li se renova privilegiile comerciale de desfăcere a mărfurilor în orașele și târgurile Țării Moldovei, dar și permisiuni de a tranzita Moldova cu caravanele lor de mărfuri spre vestitele centre comerciale din Balcani, Crimeea și Orientul Apropiat.

De asemenea, începuseră să se limpezească relațiile cu Polonia. Marii boieri, mai ales dintre cei care se aflau în vechi relații cu demnitari și sfetnici ai regelui l-au sfătuit pe junele voievod ca el să răspundă la cerința craiului leșesc de a da o mână de ajutor în campania sa militară contra Ordinului Cavalerilor Teutoni. Mai târziu, cronicarii polonezi vor fixa în scrierile lor și numele lui Ștefan al Moldovei, care

l-a sprijinit pe regele Cazimir cu importante efective militare, mai ales de călărime, contribuind la obținerea unor victorii hotărâtoare. Ba mai mult, în tratatul de pace de la Torun (19 octombrie 1460)²⁴, încheiat cu Ordinul Teutonic, alături de regele Poloniei este înscris și numele lui Ștefan, care reprezentase una din forțele principale participante la război.

În urma acestor evenimente, alți boieri revin în țară și balanța înclină tot mai mult spre acceptarea definitivă a lui Ștefan în scaunul Țării Moldovei, atât din partea boierimii locale, cât și din partea regelui Cazimir și a celor din anturajul său, ceea ce a slăbit mult poziția fostului domn și rival al lui Ștefan – Petru Aron.

Totodată, Ștefan recrutează în anturajul său și boieri tineri fideli sie. Aceștia din urmă îi înlocuiesc treptat, pe parcurs de circa zece ani, pe boierii în vârstă, care au figurat în primele componente ale sfatului domnesc al lui Ștefan cel Mare. De fapt, a urmat schimbul natural de generații – între boierii de vârstă înaintată, care au activat mai mulți ani în sfaturile domnești ale mai multor voievozi din perioada de după Alexandru cel Bun, cu boieri tineri. Pe această cale în perioada examinată se impun treptat în prim planul activității politice o serie de personalități noi, necunoscute, din mica boierime, care, probabil, l-au susținut pe Ștefan în campania din primăvara anului 1457. Dintre aceștia, izvoarele istorice îi atestă pe vistiernicul Ignatie Iuga, postelnicul Crasnăș, care va deveni mare vornic, comisul Boureanu, pe care Ștefan îl va ridica la rang de pârcălab de Neamț, pârcălabul de Chilia Buhtea, stolnicul Luca, comisul Neagu, ceașnicul Negrilă, postelnicul Pașco, spătarul Sacăș, precum și boierii Isaia vornicul și Șendrea portar de Suceava (comandant militar și administrator). Ulterior, Ștefan s-a sprijinit mai ales pe ei în străduința de a se consolida în scaunul Țării Moldovei, cu atât mai mult că Isaia și Șendrea i-au devenit cumnați, căsătorindu-se cu surorile voievodului Maria și, respectiv, Sora. Astfel, către 1467-1470, schimbul de generații s-a încheiat.

În concluzie, putem afirma că deja în primii ani de domnie tânărul voievod reușește să câștige tot mai mulți aderenți, să-și constituie o majoritate favorabilă în sfatul domnesc, unde cuvântul său va căpăta o tot mai mare pondere, iar prin aceasta se va consolida și în scaunul Țării Moldovei.

²¹ Vărtosu E. *Cosigilarea actelor domnești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, București, 1956, vol. II, pp. 405-437.

²² Bogdan Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, vol. II, p. 259-269, 261-265. Goța Alexandru, *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*, București, 1989, p. 61.

²³ Bogdan Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, vol. II, p. 273. Подградская Е.М., *Торговые связи Молдавии со Львовом в XVI-XVII веках*, Кишинев, 1968, с.58.

²⁴ Papacostea Șerban, *Ștefan cel Mare și războiul Poloniei cu Ordinul Teutonic (1454-1466)*, în Idem, *Evul Mediu românesc. Realități politice și curente spirituale*, București, 2001, p. 179-185.